

Παναγιώτης Τσέλιγκας, η δική μου έρευνα

του Χρίστου Χριστοδούλου

Όταν διάβασα στο τεύχος 130-131 του περιοδικού Ελεύθερη Κυθρέα που εκδίδεται από το ομώνυμο Σωματείο το άρθρο της Ανθής Πέτσα-Σαββίδου για τη ζωή και το έργο του Παναγιώτη Τσέλιγκα αμέσως ήρθαν στο μυαλό μου οι μέρες που ερχόμουν στην Κυθρέα, τα Σαββατοκύριακα και στις ημέρες της Αγίας Εβδομάδας, στη γιαγιά Μαρίτσα, τον παππού Σοφόκλη και στις θείες, τους δειούς μου και τα ξαδέλφια. Την ώρα που συμβαίνουν τα γεγονότα τα βλέπουμε σαν μέρος της καθημερινότητας. Αναπολώντας τα όμως μετά την παρέλευση δεκαετιών, και αφού συντελέστηκαν κοσμογονικές αλλαγές υπεισέρχονται και το στοιχείο του ρομαντισμού και της νοσταλγίας.

Αναπόσπαστο στοιχείο της μακρινής εκείνης ωραίας εποχής είναι και η αγαπημένη φιγούρα τον βραχύσωμο Τσέλιγκα με τα δύο καλάδια του να γυρίζει τις γειτονιές, τα καφενεία και να καταλήγει το βράδυ στο σινεμά της Κυθρέας διαλαλώντας τα πωρικά με τη δυνατή και μελωδική φωνή του: *«Έχω φυντούκκια, καρύδκια του Ασκά της Άλωνας, Κανναούρι, κουφέττες, φυστούτζια, άλλοσορς!!!»*

Παρόλο που ήταν γέννημα της Πενταλιάς της Πάφου, εντούτοις όλοι τον θεωρούσαν τζιουρκώτη μια και έζησε στην Κυθρέα τριάντα χρόνια, από το 1944 μέχρι και το 1974 όταν πρόσφυγας καταλήγει πίσω στην Πενταλιά.

Παναγιώτης Χαραλάμπους το πραγματικό όνομά του. Το Τσέλιγκας το καθιέρωσε από το έργο «Η ΓΚΟΛΦΩ» παραλλαγή του οποίου έγραψε ο ίδιος και το ανέβαζε. Γεννήθηκε στην Πενταλιά της Πάφου στις 17/11/1914. Για τη ζωή και τη δράση του μαθαίνουμε από τις 2 επιστολές που έστειλε στον βραβευμένο ερευνητή Δρ. Κωνσταντίνο Γιαγκουλλή. Η πρώτη φέρει ημερομηνία 27/3/1981 και αποσπάσματά της εδημοσίευσε ο κ. Γιαγκουλλής στο βιβλίο του «*Η τέχνη του Καραγκιόζη στην Κύπρο και τα απομνημονεύματα του Χριστόδουλου Πάφου*» – 1982. Η δεύτερη φέρει ημερομηνία 10/6/1981. Το πλήρες κείμενο και των δύο επιστολών – που θεωρούνται και τα απομνημονεύματα του Τσέλιγκα δημοσίευσε ο Δρ. Γιαγκουλλής στην «Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών XXVII, Λευκωσία 2001, σελ. 399-408.

Επί το έργον, Πενταλιά 15.8.1982

Είδα την τύχη να μου εμπιστευτεί ο Δρ. Γιαγκουλλής φωτοαντίγραφο της χειρόγραφης επιστολής του Τσέλιγκα ημερομηνίας 10/06/1981 και τον ευχαριστώ πολύ. Φωτοτυπημένο απόσπασμα της χειρόγραφης επιστολής αυτής παραδέτω πιο κάτω.

Στο άρθρο αυτό θα παραδέσω διάφορα στιγμιότυπα από τη ζωή του Τσέλιγκα μέσα από τη δική μου έρευνα καθώς και φωτογραφικό υλικό που έχω εξασφαλίσει. Τα όσα παραδέτω πιο κάτω είναι όπως μου τα διηγήθηκαν πρόσωπα που μίλησα μαζί τους. Για τυχόν ανακρίβειες όσον αφορά στους χώρους της Κυδρέας που λαμβάνουν χώρα τα περιστατικά όπως και στα πρόσωπα που αναφέρονται, απολογούμαι. Δεν είχα δυστυχώς τον τρόπο να τα διασταυρώσω, λόγω της παρέλευσης πολλών χρόνων.

Ανάμεσα στα πρόσωπα που μου μίλησαν για τον Τσέλιγκα είναι και η σύζυγός του Χριστίνα Αντωνίου Κουζουπιδή (02/09/1924) από την Πενταλιά, με την οποία παντρεύτηκαν στις 06/07/1939 στην Πενταλιά. Απέκτησαν 4 κόρες, την Γκόλφω, Ολυμπιάδα, Δώρα και Μαρία. Έζησαν μαζί σχεδόν 60 χρόνια, μέχρι το θάνατο του Τσέλιγκα από καρδιακό νόσημα στις 08/09/1997. Τάφηκε στην Πενταλιά.

η γλυστή φριγορα του Τσέλιγκα με τα 2 καλαβιά του με τα πορτοκ. Εδώ κοντά στο σπίτι του στην Λύδρα

Την κα Χριστίνα συνάντησα στο σπίτι της στην Πενταλιά δύο φορές. Στις 27/07/2000 και στις 03/08/2000. Στην πρώτη συνάντησή μας, μου ανέφερε ότι ο Τσέλιγκας ήταν καλός σύζυγος και πατέρας και ότι έκτισε σπίτια για τις κόρες τους και τα εγγόνια τους με 35,000 λίρες. Ζούσαν στην Πενταλιά μέχρι το 1944 οπότε εγκαταστάθηκαν στην Κυδρέα. Εκεί έζησαν για 30 χρόνια και μετά την εισβολή το 1974, έφυγαν πρόσφυγες στην Πενταλιά. Εργάστηκε ως οδοκαθαριστής στο Δήμο Λευκωσίας για 6 χρόνια, από το 1969 μέχρι το 1974.

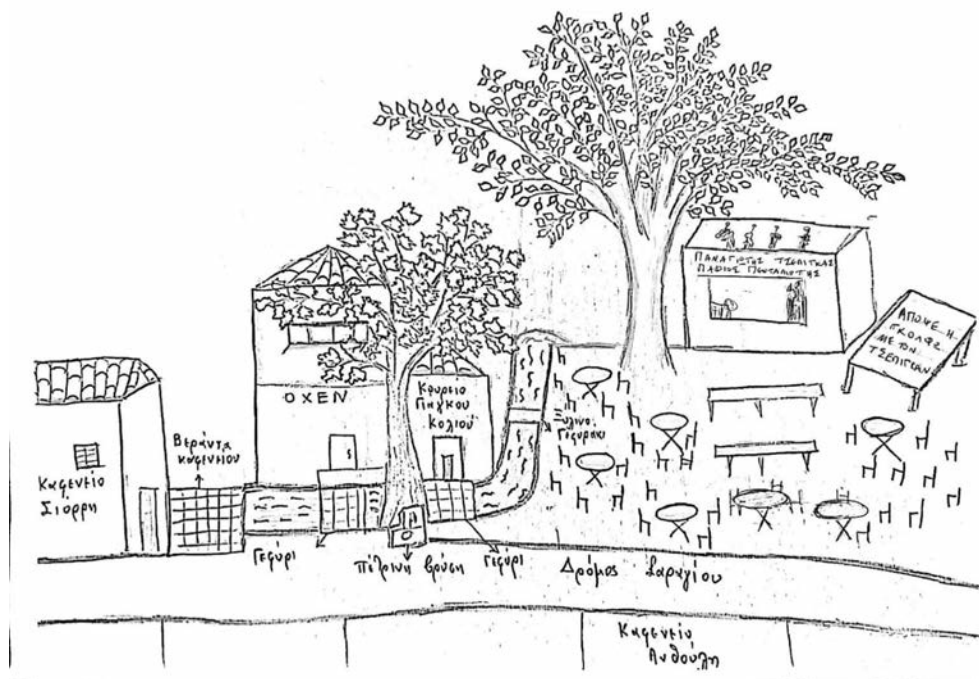
Εδώ να αναφέρω ένα περιστατικό που ήμουν αυτόπτης μάρτυρας. Ο Τσέλιγκας περνούσε με το αμαξάκι του Δήμου, μαζεύοντας σκουπίδια από την οδό Πατριάρχου Γρηγορίου όπου ο πατέρας μου Ανδρέας Χριστοδουλίδης – Τζυρκώτης διατηρούσε γκαράζ επιδιόρθωσης αυτοκινήτων.

Τσέλιγκας: *Ε χωριανέ εννά πούίμεν κανένα καφέ;*

Ενώ πίνανε τον καφέ τους επέρασε με την μοτόρα του ο επιδεωρητής του Δήμου κ. Νίκος Καρύδης.

Ν.Καρύδης: *Παναγιώτη έν νεν ώρα του καφέ εν νά σε απολύσω.*

Τσέλιγκας: *Απόλυσμε ρε. Πόθθεν εννά με απολύσεις, που το Κτηματολόγιο οξά που την Τράπεζα, έτο που τα σκατά.*

Σχέδιο Λίτσας Ανδούλη Μαλέκου (2023)

N. Καρύδης: Πρόσεξε πώς μου μιλάς.

Τσέλιγκας: Εγώ εκουμαντάρησκα 100 караγκιόζηδες, έδδα σε κουματάρω τζιαι εσένα;

Να σημειώσω ότι ο κ. Καρύδης δεν απέλυσε τον Τσέλιγκα.

Η κα Χριστίνα με πληροφόρησε ότι ο Τσέλιγκας πουλούσε πωρικά για 25 χρόνια (1950-1974). Τα είχε πακεταρισμένα σε χάρτινα ρολά σαν κωνί.

Μετά το 1974 όταν εκτοπισμένοι ξαναβρέθηκαν στην Πενταλιά, η κα Χριστίνα κατασκεύαζε παστελλάκι το οποίο ο Τσέλιγκας πουλούσε μέχρι και στην Πάφο.

Από τα πολλά χρόνια που έπαιζε караγκιόζη σε όλην την Κύπρο και από τους γύρους με τα καλάδια, τα πόδια του γέμισαν μεγάλους κισσούς. Επίσης ο Τσέλιγκας έκανε και τον προξενιτή μάλιστα πάντρεψε και 7 ζευγάρια!

Σταμάτησε να παίζει το 1996 για λόγους υγείας.

Στην Κυδρέα έπαιξε στο Σαράγιο κάτω από μια μεγάλη καρυδιά απέναντι από το κεντρικό καφενείο του Ανδούλη, όπου ήταν η αυλή του καφενείου από όπου περνούσε ο ποταμός και υπήρχε ξύλινη γέφυρα. Ο χώρος ήταν γεμάτος τραπεζάκια όπου οι θαμώνες τα βράδια έπιναν τα ποτά τους, έτρωγαν τους μεζέδες και απολάμβαναν τον караγκιόζη του Τσέλιγκα.

Αφού μιλήσαμε αρκετή ώρα με την κα Χριστίνα, της ζήτησα και μού έδωσε μερικές φωτογραφίες του Τσέλιγκα. Και εγώ με τη σειρά μου έβγαλα και φωτογραφίες από το σπίτι της. Την ευχαρίστησα και αποχωρώντας μου λέει:

– «Ε! οι φιγούρες;»

– Αφού διάβασα ότι οι φιγούρες χάθηκαν στην Κυθραία.

– Το 1982 έκαμε 12 φιγούρες τις βασικές και έπαιζε στην Πενταλιά στο καφενείο του Στεφανή και στα γύρω χωριά και κάθε 15 του Αυγούστου στο φεστιβάλ της Μάλαγας (ποικιλία σταφυλιών) στο σχολείο του χωριού.

Και μου έφερε με ευλάβεια διπλωμένες φιγούρες που είχε φυλαγμένες στο ερμάρι. Την ρώτησα αν μου πουλά και μου είπε ότι θέλει 10 λίρες την κάθε μια.

Είχα μαζί μου 40 λίρες και έτσι αγόρασα τις 4. Τους Καραγκιόζη, Κολλητήρι, Μπάρμπα Γιώργο και Διονύσιο.

Της είπα ότι θα την ξαναεπισκεφτώ στις 3 Αυγούστου για να αγοράσω και άλλες. Μου ανέφερε ότι ο μακαριστός караγκιόζοπαίκτης Γιώργος Ιδαλίας ζήτησε από τον Τσέλιγκα να αγοράσει όλες τις φιγούρες, αλλά αυτός του αρνήθηκε. Ο τότε δήμαρχος Πάφου επίσης, κος Ανδρέας Αταλιώτης (1/6/1986-31/12/1996) πρότεινε στον Τσέλιγκα να του πουλήσει μια οποιαδήποτε φιγούρα και να του ζητήσει «όσα θέλει». Και πάλι ο Τσέλιγκας αρνήθηκε.

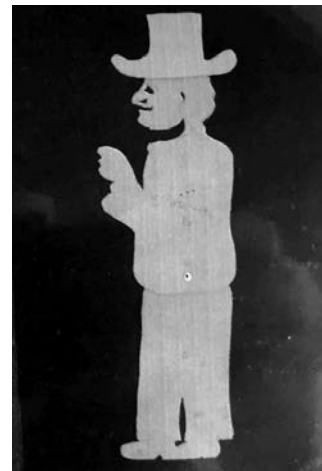
Σε σχετική ερώτησή μου για την πολιτική τοποθέτηση του Τσέλιγκα μου είπε ότι δεν ανήκε πουθενά, ήταν ανεξάρτητος.

Μπαρπαγιώργος (1982)
Χαρτόνι 60,5 cm

Καραγκιόζης (1982)
Χαρτόνι 49 cm.

Σταύρακας η ίδια με προαιρετικό καπέλο (μπαϊνοβγαίνει). Χαρτόνι 61 cm

*Κολλητήρι (1982)
Χαρτόνι 33,5 cm*

*Διονύσιος (1982)
Χαρτόνι 53 cm*

*Εβραίος (1982)
Χαρτόνι 53,5 cm*

Ξαναεπισκέφθηκα τη κα Χριστίνα στις 3/8/2000 και αγόρασα άλλες 5 φιγούρες: τον Βεληγκέκα, Εβραίο, Πασά, Σταύρακα (με το καπέλο του που μπαίνει και βγαίνει) και Ομορφονιό.

Η κα Χριστίνα μου χάρισε την παράγκα και τα 9 ξύλα στα οποία ο Τσέλιγκας κάρφωνε τις φιγούρες όταν έπαιζε. Πάνω στις φιγούρες διακρίνονται οι τρύπες από τα καρφιά.

Η κα Χριστίνα κράτησε 3 φιγούρες από την κληρονομιά του Τσέλιγκα (που είναι κρεμασμένες στον τοίχο του σπιτιού της): τους Χατζηαβάτη, Αγλαΐα, Βεζυροπούλα. Επίσης ένα γαϊδουράκι πάνω στο οποίο γράφει: «Σιερέ».

Μαρτυρία του πατέρα μου Ανδρέα Χριστοδουλίδη «Τζυρκώτη» (1922-2009)
Όταν έπαιζε στο καφενείο του Ανδούλλη οι θαμώνες, προέτρεψαν τον Τσέλιγκα να χρησιμοποιά το όνομα «Κούκος». Μια και ο Τσέλιγκας δεν ήξερε ότι ο Ανδούλλης θύμωνε στο άκουσμα τις λέξεις Κούκος, άρχισε να φωνάζει ο Καραγκιόζης όταν έδερνε τον Χατζιαβάτη «έλα να σε δέρω ρε κούκο», «δώστου ρε του Κούκου» και ο κόσμος γελούσε. Όταν το άκουσε ο Ανδούλλης είπε στον Τσέλιγκα να τα μαζέψει και να φύγει αλλιώς θα του σχίσει τους караγκιόζηδες.

Μαρτυρία του Παναγιώτη Χρίστου από την Κυθρέα πωλητή φαρμάκων: *Στη Συρκανιά ο Τσέλιγκας έπαιζε στο καφενείο του Χρυσανθή και στην Χαρδακιώτισσα στο καφενείο του Χάμπου Χατζημοιραίου. «Είδα και άλλους караγκιόζοπαίχτες αλλά ο Τσέλιγκας ήταν ο καλύτερος. Είχε και καλή φωνή. Ήταν γεννημένος караγκιόζοπαίχτης».*

Μαρτυρία Χρίστου Γιάγκου Κολιού – τέως Επιθεωρητή Φιλολογικών Μαθημάτων, Υπουργείου Παιδείας: *Ήταν ο καλύτερος τον ελατρεύαμε. Όταν ήμουν*

μικρός 6-7 χρονών έπαιζε στο καφενείο του κου Αντρέα Παυλή του Λευτέρη λίγο πριν την Εκκλησία της Αγίας Μαρίας δίπλα από το κρεοπωλείο της Κυδρέας. Στο κρεοπωλείο στεγάζονταν οι κρεοπώλες της Κυδρέας περίπου 4-5. Οι δεατές κάθονταν στο καφενείο (αριστερά του δρόμου) και η σκηνή ήταν στημένη σε χωράφι δεξιά του δρόμου. Τα παιδιά καθόντουσαν χάρη στο δρόμο μια και δεν κυκλοφορούσαν αυτοκίνητα τότε (1945-1950).

Μετά έπαιξε στο υπαίθριο κέντρο του Μιχάλη Πίτσιου Μάντη δίπλα από το σινεμά της Κυδρέας. Το κέντρο είχε γύρω – γύρω κούκους και γύρω – γύρω έγχρωμες λάμπες ηλεκτρικές κρεμασμένες. (κόκκινες, κίτρινες, μπλε και πράσινες). Αριστερά του Κέντρου ήταν άλλο κέντρο υπαίθριο μπροστά από το δερινό σινεμά της Κυδρέας.

Μαρτυρία Γιώργου Μιχαηλίδη (Γιωρκουλλή) γιου του Αντρέα Μιχαηλίδη (ΙΚακή): Ο Γιώργος εργάζετο στο ΡΙΚ όταν μίλησα μαζί του για τον Τσέλιγκα. Μου ανέφερε ότι ήταν σπουδαίος κωμικός, καλοφωνάρης, ετοιμόλογος και διέδτε ευστροφία πνεύματος. Ακόμα και ο τρόπος που περπατούσε και γελούσε κάρéφτιζε τα πιο πάνω προσόντα.

Μαρτυρία Στέλιου Μαλαού, της οικογένειας που είχε το σινεμά της Κυδρέας. Τον συνάντησα στις 31/8/2022 στο κατάστημα του Δημήτρη Ποδοσάκη στην γωνιά Λήδρας και Λυκούργου ο οποίος έφτιαχνε ζώνες και κολάνια. Ο Στέλιος μου ανέφερε ότι όταν ήταν 10-15 χρόνων, δηλαδή 1952-1957, τότε που ο Τσέλιγκας είχε την σκηνή του στο Κέντρο του Μάντη πήγαινε πιο πολύς κόσμος στον Καραγκιόζη παρά στο σινεμά .

ήταν ο πρώτος παραγωγιστής. Τότε που άρχισαν όλοι του κόσμου. Όχι και χοργιά. Έλεγα στο άρματι τότε που έπαιζαν. Την καμωμένη για όποιον χριστόδουμος τότε ο γαυλοδιατρός που πέρασε λαού τον στην τιμωρασίη και ο αδελφός μου ο σουρολόγος ήσαν πριν σκευδασουν για τεί. Ημερής να τους ροτίσις. και ο παρκεας τους μου έλεγε βχιολιτ στον παραγωγιστή ο χριστόδουμος πως ήθελε στην κυδρεα αν σου εμαρμου εδισακίασα κερ. και έφερει και μαγνιλοφονορ και στραδουβισα την παφισισαν και την ετασαν να μαδη το μασον της να την τραβουδα. Ημερής να τον ροτίση. Επειτα ελο κητρεον τότε ήχερ μετα βιοκ. ένα ήχερ φο- λδου ερατες. εσησα την σαινήν. ποβο αυτο είναι και φεγειον και ποιο παναγιωτη κουδουραση αυτανανη αιδε.

Μαρτυρία Δημήτρη Παδοσάκη (31/8/2002)

Στενός φίλος του Τσέλιγκα. Έφτιαχναν βερκά (ξώβεργα) για μελισσοφάγους.

Μια φορά τα στήσανε απέναντι από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Ήρθε ο Λόντος που ήταν σωματώδης και δυνατός και τους είπε να τα σηκώσουν για να βάλει τα δικά του. Ο Τσέλιγκας τότε του είπε «Ηντα ε δικό σου το βουνό;» και δεν τα σήκωσαν.

Μια φορά τα βερκά πάσαν μια κουκουβάγια. Στο καφενείο διασκεδάζαν κάποιои, μεταξύ τους και ο δάσκαλος Χρίστος Λογγίνος. Ο Τσέλιγκας τότε είπε του Παδοσάκη «Τώρα να δεις που εννά τους ταϊσω κουκουφκιάο». Έκοψε το κεφάλι του πουλιού, το μάδησε, το τηγάνισε και τους το έδωσε και το φάγαν για μεζέ.

Όταν παράγγελνε ζιβανία έλεγε στον καφετζή «φέρε θκιο τζιαι γράψε μια».

Ο Τσέλιγκας έπαιζε για πολλά χρόνια στο καφενείο του Στέλιου Πετάση.

Κάποτε στον Πολύστυπο πήγε σε ένα καφενείο, όχι για να παίξει караγκιόζη αλλά για να κάνει επίδειξη δυνάμεως. Πήρε μαζί του ένα χοντρό σιδερολοστό τον έβαλε πάνω σ' ένα τραπεζάκι και δίπλα ένα πιάτο για την είσπραξη. Διαφήμιζε ότι το βράδυ θα λύγιζε τον σιδερολοστό με τα χέρια του και ακολούθως θα τον επανέφερε. Όταν γέμισε το πιάτο με τα χρήματα πήγε στα ενδότερα για να «ετοιμαστεί» αφού προηγουμένως μάζεψε την είσπραξη και το έσκασε από το πίσω παράθυρο.

«Οι βλάκες, αφού έβλεπαν ρε Δημήτρη τι αδύνατος που ήμουν, πίστεψαν ότι θα ελύγιζα το σίδηρο;»

Στη Μουσουλίτα πήγε να παίξει караγκιόζη (ήταν προτού παντρευτεί). Του άρεσε η κόρη του Μουχτάρη και έπεψε προξενιό. Ο πατέρας της κοπέλας ερώτησε ποιος είναι ο γαμπρός και όταν του είπε ο προξενητής ότι είναι ο Καραγκιοζοπαίκτης έγινε έξαλλος «καλλύτερα να την βάλω στο στόμα μου τζιαι να την φάω παρά να τη δώσω στον Καραγκιοζοπαίκτη» και άρχισε να κυνηγά τον προξενητή «Όταν είδα ρε Δημήτρη το κυνηγητό άρχισα να τρέχω τζιαι εγώ». Κάποια στιγμή ο Τσέλιγκας κοίταξε πίσω και είδε τον προξενητή «Εσύ είσαι ρε που βουράς, τζιαι εγώ ενόμιζα πως ήταν ο μουχτάρης».

Όλα αυτά τα έγγραφα με μεγάλη αγάπη και για να τα μάθει ο κόσμος και ιδίως οι Κυθραιώτες που τον αγαπάμε.

Τελειώνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους μου μίλησαν με μεγάλη προθυμία για τον Τσέλιγκα ως επίσης και την κα Ανθή Πέτσα που μου έδωσε την ευκαιρία να δημοσιεύσω την έρευνα μου διαφορετικά θα έμενε στα συρτάρια. Επίσης συγκαίρω, εκτός από την κα Ανθή και τον Δήμαρχο Κυθρέας και το Δημοτικό Συμβούλιο για το έργο που επιτελούν ώστε να διατηρηθεί άσβεστη η επιθυμία για επιστροφή αλλά και για να γνωρίσουν οι νεότερες γενιές των Κυθρεωτών τις ρίζες τους!